

Discussienota

De Unesco-aanwijzing als operationeel instrument voor behoud en herstel van de Amsterdamse binnenstad

Inleiding

De procedure voor de aanwijzing van de binnenstad op de Werelderfgoedlijst loopt al een aantal jaren. Uiterlijk in februari 2009 moet het Rijk de aanvraag bij de Unesco in Parijs indienen om in aanmerking te komen voor de plaatsing op de Werelderfgoedlijst in 2010. Onlangs werd het managementplan gepresenteerd voor de nominatie van de Amsterdamse binnenstad op de Werelderfgoedlijst van de Unesco.¹ In dit dossier, opgesteld door het Bureau Monumenten en Archeologie (BMA) op verzoek en met medewerking van het stadsdeel Amsterdam-Centrum, geeft de verantwoordelijke 'sitebeheerder' aan op welke wijze zij de bescherming van het werelderfgoed heeft georganiseerd. De Unesco vereist een dergelijk dossier om te kunnen beoordelen of de aanvrager het beoogde werelderfgoed afdoende beschermt. Enkele bedreigingen voor de Unesco-aanwijzing worden geïnventariseerd, waaronder de deels op reconstructie gebaseerde visualisatie van de Haringpakkerstoren!

Aan de vermelding als werelderfgoed zijn geen financiële consequenties verbonden en brengt ook geen extra beperkingen of regels met zich mee dan nu al het geval is. De Unesco stelt als voorwaarde dat de voor vermelding in aanmerking komende gebieden, gebouwen of objecten reeds onder nationale bescherming vallen, waarbij ook duidelijk de begrenzing is aangegeven. Niet alleen een 'kerngebied' is vereist, maar ook een 'bufferzone', om te voorkomen dat Werelderfgoed visueel wordt verstoord door belendende nieuwbouw: "A large bufferzone should be created (...) that should include an area sufficient to protect the horizontal character of the viewscape". Van nationale bescherming is al sprake: de binnenstad is in 1999 een beschermd stadsgezicht geworden in de zin van de Monumentenwet. De bestemmingsplannen zijn dienovereenkomstig aangepast en de nieuwe Welstandsnota heeft een behoudend karakter. Een bufferzone kent de Nederlandse Monumentenwet uit 1988 niet en voor zover deze gewenst is, wordt deze daarom binnen de begrenzing van het beschermd stadsgezicht opgenomen. Het Rijk nam de discutabele beslissing om de zeventiende-eeuwse grachtengordel als kerngebied aan te wijzen en de rest van de binnenstad als bufferzone. Dat leidt tot de ongerijmde situatie dat het middeleeuwse stadshart, inclusief het voormalige stadhuis op de Dam, tot de bufferzone behoort, terwijl het Roeterseiland, waar nauwelijks nog oude bebouwing staat, tot het kerngebied wordt gerekend. De aantasting van de bufferzone door de recente hoogbouw wordt nogal gebagatelliseerd, terwijl deze het uitzicht vanaf de historische binnenstad naar het water, zoals bijvoorbeeld op de Zandhoek, op flagrante wijze verstoort of volledig blokkeert.

De vraag is wat de Unesco-aanwijzing dan nog toevoegt aan de bestaande bescherming. Het gemeentebestuur ziet de aanwijzing vooral als een manier om de toeristische promotie van de stad te

¹ *De zeventiende-eeuwse grachtengordel van Amsterdam. Managementplan voor de nominatie als Werelderfgoed.* Amsterdam, 27 augustus 2008. Verder ook: Boudewijn Bakker, *Amsterdam en de grachtengordel.* Amsterdam: Jan Wagenaar Stichting i.s.m. Bureau Monumenten & Archeologie, 2008.

bevorderen en spreekt graag over een Michelinster op monumentengebied. Voor een ster zou het gemeentebestuur ook goed moeten willen koken, met een ondubbelzinnig beleid gericht op conservering: “Living historic cities, especially World Heritage Cities, require a policy of city planning and management that takes conservation as a key point of departure. In this process, the historic city’s authenticity and integrity, which are determined by various factors, must not be compromised. (...) require a vision of the city as a whole with forward-looking action on the part of decision-makers, and a dialogue with the other actors and stakeholders involved”.

Het managementplan stelt dat het stadsdeel een evenwicht wil handhaven tussen het behouden van het erfgoed en wat het eufemistisch het “verwelkomen van de toekomst” noemt. Een belangenafweging tussen het monumentenbehoud en andere belangen is echter een dichotomie die conservering niet als uitgangspunt neemt, maar nieuwe ontwikkelingen mogelijk maakt die dat erfgoed zouden kunnen aantasten. Veranderingen vinden vanzelf wel plaats, maar waar het om gaat is dat van te voren vastgestelde kwaliteiten onverkort behouden blijven. Aan veranderingen moeten daarom strikte voorwaarden en grenzen worden gesteld. Dat is echt wat anders dan de ‘toekomst verwelkomen’. Wel is misschien goed om als monumentenzorg mee te denken met wat wel mogelijk is in deze gevoelige omgeving. De bescherming zal hoe dan ook bestaan uit het aanbrengen van beperkingen. Doordat het managementplan wat dat betreft in gebreke blijft, wordt de reële betekenis van de Unesco-aanwijzing beperkt.

Waarom de aanwijzing geen operationele betekenis heeft

Dat de aanwijzing geen operationele betekenis heeft voor een conserverend beleid, volgt uit de wijze waarop het bijzondere karakter van het kerngebied, de zeventiende-eeuwse grachtengordel, wordt beschreven. De grachtengordel is niet alleen de materiële neerslag van de grote economische en culturele bloei van de stad in de zeventiende eeuw, maar belichaamt vooral ‘immateriële waarden’, als tolerantie en diversiteit, wetenschap en filosofie en koopmansgeest en vrijhandel. Het zeventiende-eeuwse Amsterdam wordt geïnterpreteerd als een ‘open stad’, een vrijhaven in het verleden en daarmee als een icoon van bepaalde geestelijke waarden. Nog afgezien of deze visie op de geschiedenis wel klopt en hier niet al te veel geromantiseerd wordt, zijn deze waarden niet relevant voor het materiële beheer van het gebouwde erfgoed. Deze geestelijke waarden staan daar geheel los van. Wat hier bescherming vraagt is vooral een stadslandschap met de beeldbepalende gebouwen en de historische substantie. De genoemde geestelijke waarden vragen om een geheel andere aanpak buiten de monumentenzorg om en liggen meer op het sociale en educatieve vlak.

De grachtengordel is, zegt het managementplan, “een ‘urban landscape’ verweven met de historische ontwikkeling en gelaagdheid van het hedendaagse Amsterdam binnen de Singelgracht”. Maar welke lagen zijn dan het behouden waard en welke niet? Als alle lagen even belangrijk zijn, mag de stad rustig verder gaan met veranderen, want elke nieuwe laag doet dan in principe niet onder voor een oude laag. Dan is veranderen niet minder waardevol dan behoud. Voor het behoud van immateriële waarden en de historische gelaagdheid, waarin elke periode weer een nieuwe bijdrage levert, hoeft de historische substantie in materiële zin geen bescherming te genieten, waardoor het managementplan geen operationele betekenis heeft voor behoud of versterking van bepaalde historische waarden. Welke aspecten zijn het behouden waard en moeten de aantastingen zoveel mogelijk ongedaan gemaakt worden, welke ontwikkelingen zijn dat niet en moeten teruggedrongen worden? Daarop geeft het plan zelfs geen

glimp van een antwoord. Bij deze waarden valt te denken aan de uitgekiende wijze waarop een harmonieus beeld van grachten, kades, bomen, bruggen en huizen is ontstaan en het overwegend historiserende karakter van de nieuwbouw na de zeventiende eeuw. Verreweg de meeste gebouwen dateren niet uit de zeventiende eeuw en voegen zich opmerkelijk goed in de zeventiende-eeuwse stad die er daardoor ouder uitziet dan zij in werkelijkheid is. Niet de gelaagdheid is essentieel, maar de uitbreidingsplannen van de stad uit 1610 en 1660, die eeuwenlang het stadsgezicht zijn blijven bepalen. Door de wijze waarop het stadsdeel de aanwijzing ‘neutraliseert’ wordt het onmogelijk onderscheid te kunnen maken tussen essentiële waarden en aantastingen. Een ‘historische gelaagdheid’ impliceert dat alle veranderingen sinds de zeventiende eeuw een integraal onderdeel uitmaken van het werelderfgoed en de nadruk op ‘immateriële waarden’ heeft al helemaal geen enkel gevolg voor het materiële beleid in de gebouwde omgeving. Er is pas sprake van echte bescherming als duidelijk wordt aangegeven welke lagen wel en niet tot het gebouwde erfgoed gerekend moeten worden.

Kansen en risico's

In het hoofdstuk ‘Kansen en risico’s’ wordt duidelijk welke ernstige gevolgen deze uitholling van het hele idee van bescherming van de essentiële materiële waarden van het Werelderfgoed met zich mee brengt. De volgende aandachtspunten die het werelderfgoed kunnen bedreigen, worden onderscheiden: Binnengasthuisterrein, Noord/Zuidlijn, Haringpakkerstoren, Westerdokseiland, Project 1012 en Chinatown. Op al deze terreinen zijn volgens het managementplan afdoende maatregelen genomen. Dit met uitzondering van de Haringpakkerstoren die de authenticiteit van het werelderfgoed zou aantasten. De belangrijkste conclusies zijn als volgt:

- De sloop van Rijksmonumenten op het Binnengasthuisterrein en de bouw van een nieuwe bibliotheek van de UvA voegt zich wat volume, hoogte en uitstraling betreft in de karakteristiek van het gebied en vormt dus geen bedreiging voor het werelderfgoed, wat het overduidelijk wel is, omdat de historische structuur geheel overhoop wordt gehaald, twee monumenten worden gesloopt en er van de open bouwwijze op het binnenterrein, die sinds de middeleeuwen zo kenmerkend is voor dit gebied, niets overblijft.
- De Noord/Zuidlijn is in het werelderfgoed alleen zichtbaar in de stationstoegangen en deze worden modern en bescheiden vorm gegeven zodat de Noord/Zuidlijn geen bedreiging vormt voor de authenticiteit van het werelderfgoed.
- De visual impact van de herbouw van de Haringpakkerstoren op het stadsbeeld van het werelderfgoed is groot, terwijl het huidige ontwerp van Stadsherstel niet voldoet aan de eis van authenticiteit.

Authenticiteit

De nadruk ligt dus op de ‘authenticiteit’, een begrip dat in de negentiende eeuw en in de twintigste eeuw aangaf dat sommige bouwwerken die terugverwezen naar vroegere bouwstijlen niet van hun eigen tijd waren, doordat ze de geest daarvan zouden missen. Zo werden met dit begrip alle neostijlen gediskwalificeerd als een geestloos voortborduren. Het managementplan schijnt nu te geloven dat de Unesco historiserend bouwen en reconstructies of historische visualisaties verbiedt en dat eventueel vervangende nieuwbouw ‘eigentijds’ moet zijn, waarbij historiserend en eigentijds elkaar uitsluiten. In werkelijkheid is het zo dat historiserende gebouwen, zoals de negentiende-eeuwse in neostijl, wel degelijk ook eigentijds kunnen zijn. Deze stellingname wordt verdedigd met een bepaalde zeer eenzijdige

interpretatie van de Unesco-artikelen. De opstellers van het managementplan gaan ervan uit dat de Unesco tegen ‘pseudo-historisch’ is² en geven daaraan een eigen discutabele interpretatie. Maar die interpretatie maakt deze term tot een pleonasme. Als de Unesco tegen historiserend bouwen of reconstructie zou zijn, is immers het gebruik van het prefix ‘pseudo’ overbodig. Het gevolg van deze interpretatie is dat in het gebied van het werelderfgoed eigenlijk alles mag, behalve de herbouw van een verdwenen monument als de Haringpakkerstoren, tenzij deze wordt gebouwd in glas en staal. Zelfs restauratie is dan niet meer mogelijk, tenzij de te vervangen onderdelen in moderne materialen worden opgetrokken. Daarmee wordt verdoezeld dat de herbouw van de Haringpakkerstoren in dezelfde traditie staat als de meeste historiserende of aan de context aangepaste gebouwen en restauraties van de negentiende en twintigste eeuw. Dat streven heeft bijvoorbeeld ook teruggebrachte boogbruggen opgeleverd en betekent dat walmuurvernieuwingen met baksteen worden bekleed. Zonder die historiserende traditie had de binnenstad zoals wij die vandaag kennen en waarderen überhaupt niet meer bestaan.

In werkelijkheid staat de Unesco-lijst vol met objecten die geheel of gedeeltelijk zijn gereconstrueerd, zoals Brugge, Warschau, Hildesheim en Mostar. Er zijn bovendien vergevorderde plannen om met Unesco-geld de door een aardbeving getroffen stad Bam en door de Taliban opgeblazen boeddhistische beelden in Afghanistan te herbouwen. De Unesco artikelen moeten anders gelezen worden. De Unesco heeft geen bezwaar tegen reconstructie, zolang het maar is gedocumenteerd en verantwoord. Op de Unesco werelderfgoedlijst zijn historiserende panden en reconstructies dus wel degelijk toegestaan, mits deze ook als zodanig worden beschreven. Of het acceptabel is of niet, hangt af van het inhoudelijke verhaal waarmee men de aanwijzing verdedigt.

Historiserend bouwen om het historische stadsbeeld niet te schaden gebeurt in Amsterdam al vanaf het begin van de twintigste eeuw. Net als in steden als Brugge vormt deze historiserende trant een belangrijke kwaliteit van het stedelijke landschap, die daar ook niet meer uit weg is te denken. Als deze kwaliteit als zodanig wordt beschreven als waardevol, dient deze ook volgens de Unesco bepalingen beschermd te worden.

Overigens is het behoud van de middeleeuwse torens in de zeventiende eeuw ook al een vorm van historisme. De torens hadden geen nut meer, maar krijgen desalniettemin een waardige bekroning naar ontwerp van Hendrick de Keijser. Daarmee behielden zij hun zichtbaarheid in de stad, waarvan de bebouwing langzaam steeds hoger werd. Zo bleven de middeleeuwen in de stad zichtbaar, precies zoals Vondel in zijn *Gijsbrecht van Aemstel* zijn stad voorzag van een min of meer fictief middeleeuws verleden. Een visualisatie van de Haringpakkerstoren zou dit aspect van de stad, die zich tot aan het begin van de negentiende eeuw kenmerkte door een reeks fraai bekroonde middeleeuwse torens, weer gestalte geven. De Nieuwe Kerk, die na een brand in 1645 voor een deel was uitgebrand, werd kort nadien in middeleeuwse trant gereconstrueerd. In dezelfde jaren ontwierp Jacob van Campen voor de kerk een gotiserende toren, aangepast aan het bestaande werk. Historiserend bouwen is van alle tijden.

² In het Vienna-Memorandum zegt de Unesco dat “contemporary architecture and preservation of the historic urban landscape should avoid all forms of pseudo-historical design” (*Vienna-Memorandum*, 2005, art 20).

Amsterdam en de grachtengordel

Het nominatiedossier waarin de bijzondere waarden van de binnenstad, in het bijzonder de grachtengordel, worden benoemd, wordt opgesteld door het Rijk, en is op dit moment nog niet beschikbaar. Een in het Managementplan genoemd document, geschreven door Boudewijn Bakker van de Jan Wagenaar Stichting, wordt door gebrek aan informatie over de inhoud van het nominatiedossier voorlopig als werkbare beschrijving van Amsterdam en de grachtengordel als aanzet daartoe beschouwd.³ Het geeft kennelijk een beeld van de insteek die straks ook in het nominatiedossier zal worden gekozen. In dat document worden als de belangrijkste karakteristieken van het Werelderfgoed genoemd: “de open aanleg, de enorme omvang, de heldere en consequente ruimtelijke ordening, de fraaie en rijke bebouwing en de bewonderenswaardige integratie van waterwegen, bestrating, woningen en stedelijke groen”.⁴ Dit wordt als volgt uitgewerkt:

- Het meest kenmerkende van de grachtengordel zijn de grachten zelf. Amsterdam is het meest uitgesproken voorbeeld van het op zichzelf al uitzonderlijke type van de Hollandse waterstad of grachtenstad, “de meest uitgesproken verwezenlijking van het Hollandse concept van de grachtenstad”.⁵
- Een tweede karakteristiek is de ongewone plattegrond: de halve schijf aan het IJ, waarbij de buitenste grachten een waaier rondom de middeleeuwse stad vormen. De traditionele rastervorm voor de woonwijken, de concentrische plattegrond en de allesoverheersende symmetrie als vormbepalend element werden gecombineerd in een oplossing die voldeed aan verschillende functionele eisen maar tegelijk verwees naar ideeën van de ideale stad die in de zeventiende eeuw leefden.
- Een derde kenmerk is de enorme omvang van het grachtengebied.
- Een vierde kenmerk is het Amsterdamse grachtenhuis. Het document noemt de “grote afwisseling in breedte, hoogte en vooral architectuur van de gevels”⁶, maar desalniettemin heeft het standaardmodel van het Amsterdamse grachtenhuis het karakter van de grachten bepaald, terwijl typische Amsterdamse vormbepalende elementen als water en groen “de statische, mathematische strengheid heeft verzacht”.⁷
- Een vijfde karakteristiek vormt de systematische beplanting van de kaden met bomen. In combinatie met de keurtuinen achter de grachtenhuizen is sprake van een “verbluffend tuinstadachtig aspect”.⁸
- Een zesde karakteristiek betreft bepaalde immateriële waarden die worden benoemd onder de noemer “open stad”: de openheid tegenover andere culturen en godsdiensten en de ongewoon vergaande zorg voor maatschappelijk misdeelden.

³ Boudewijn Bakker, *Amsterdam en de grachtengordel*. Amsterdam: Jan Wagenaar Stichting i.s.m. Bureau Monumenten & Archeologie, 2008.

⁴ Bakker 2008, p. 1.

⁵ Bakker 2008, p. 13.

⁶ Bakker 2008, p. 4.

⁷ Bakker 2008, p. 6.

⁸ Bakker 2008, p. 7.

Deze beschrijving van Amsterdam en de grachtengordel ontbeert vrijwel geheel een evaluatie van de wijze waarop volgende generaties met het overgeleverde erfgoed zijn omgegaan en welke historische lagen afbreuk doen aan de beschreven waarden en welke deze versterken. Onder het kopje 'De grachtengordel in de tijd' worden wel enkele doorbraken en dempingen genoemd. "Maar daar is het bij gebleven, dankzij het stug volgehouden protest van architecten als H.P. Berlage, schrijvers als Jan Veth en veel gewone burgers. (...) Daarna is er geen poging meer gedaan om de grachtengordel grootschalig aan te tasten. Integendeel, in sommige kringen bepleit men zelfs het openmaken van vroeger gedempte grachten". Het document eindigt met de slotconclusie dat het belang van de grachtengordel vooral is dat zij een "tastbare en levende toegang tot de geschiedenis van onze stad" is.⁹ Er is geen sprake van dat de wijze waarop volgende generaties zijn omgegaan met de bijzondere waarden van het werelderfgoed zelf ook een karakteristiek vormt van het besproken gebied.

Een aanzet tot een betere beschrijving van de binnenstad

In deze paragraaf wordt een schets gegeven van een beschrijving die wel operationele betekenis heeft. Daarin wordt het 'meesterplan' geschetst van de uitleggingen van 1610 en 1660 als eerste laag en de volgende historische lagen die daaraan geen afbreuk hebben gedaan maar in die lijn zijn voortgegaan.

Niet wordt bestreden dat de zeventiende-eeuwse Amsterdamse binnenstad een bijzonder voorbeeld is van de Hollandse grachtenstad en dat sprake is van een toepassing van theoretische ideeën over de 'ideale stad', gegeven bepaalde geografische, functionele en financiële beperkingen. Immers, het ging bij deze stadsuitleggingen niet alleen om esthetische argumenten met het doel de schoonheid van de stad te vergroten. In de besluiten over de stadsuitleggingen worden drie motieven genoemd: men ondernam iets "tot sieraad", "tot dienst" of "tot profijt" van de stad. Dus niet alleen esthetische, ook functionele en financiële motieven speelden een rol.¹⁰ Begrip van de geniale wijze waarop men deze verschillende motieven op harmonieuze wijze met elkaar kon verenigen, is essentieel voor het begrijpen van de vorm een aanleg van de Amsterdamse binnenstad. Men gaat dan inzien dat ook het microprofiel van de grachten, de uitgekende wijze waarop het water, de kades, de bruggen, de bomen en de huizen elkaar versterken, van groot belang is en exact dient te worden beschreven.

Maar de binnenstad, zelfs de grachtengordel, is qua bebouwing niet zeventiende-eeuws. Tweederde van de bebouwing in de Amsterdamse binnenstad dateert van ná 1850. De verdienste van het Eclecticisme tussen 1850 en 1900 was dat dit een hulpmiddel vormde om de harmonie van het oude stadsbeeld in stand te houden. Wim Denslagen stelt dat "het beroemde centrum van Amsterdam bij nader inzien helemaal niet het stedenbouwkundige kunstwerk (is) dat de toeristen bewonderen, maar een negentiende-eeuwse evocatie van de zeventiende-eeuwse stad, een typisch voorbeeld van *invention of tradition*".¹¹ Het tijdperk van het Eclecticisme eindigt in de Amsterdamse binnenstad niet in 1900, maar loopt door tot 1940 en zelfs daarna. Dat betekent ook dat de rechtlijnige geschiedschrijving, gekenmerkt door vooruitgang, geen recht doet aan de veel complexere werkelijkheid voor Amsterdam.

⁹ Bakker 2008, p. 15-16.

¹⁰ Jaap Evert Abrahamse, 'Over schoonheid, nut en geld. Motieven in de 17de-eeuwse stadsontwikkeling van Amsterdam'. *Geordend Landschap, 3000 jaar ruimtelijke ordening in Nederland*. RM. Van Heeringen e.a. (red.). Hilversum: Verloren, 2004.

¹¹ Wim Denslagen, *Romantisch Modernisme. Nostalgie in de monumentenzorg*. Amsterdam, 2004, p 33.

Er is overigens wel een verschil tussen het Eclecticisme van vóór 1900 en het traditioneel bouwen van na 1900: traditionele historiserende gebouwen in de periode 1900-1940 worden gekenmerkt door een vereenvoudiging en vaak ook rationalisering van de vormtaal waardoor, in de woorden van J.H.W. Leliman, “de geest der overgeleverde stijlvormen” werd getroffen. Hier herkennen we een invloed van de modernisering van de architectuur van Berlage op de meer conservatief ingestelde architecten. Een belangrijk kenmerk van deze periode is de wisselwerking tussen de verschillende stromingen. Ook al wilde men de Avantgarde-architectuur niet navolgen, men werd wel beïnvloed door het idee dat architectuur ‘eerlijk’ dus eenvoudig moest zijn. Aangezien de officiële architectuurgeschiedenis niet van toepassing lijkt op de Amsterdamse binnenstad en het niet onwaarschijnlijk is dat dit eveneens voor andere steden geldt, is een nadere studie naar de jongere bouwkunst voor de verdere ontwikkeling van de wetenschap niet onbelangrijk. Vooralsnog is er nog weinig onderzoek gedaan naar de vele timmerbazen, aannemers en architectenbureaus die in Amsterdam actief waren. Daardoor is er weinig bekend over de vooroorlogse Amsterdamse bouwpraktijk.¹² Dit zijn allemaal mogelijke nieuwe onderzoeksonderwerpen. Deze moet leiden tot een “nieuwe en niet geretoucheerde architectuurgeschiedenis”.¹³

Bij de vraag waarom in de periode 1850-1940 in de Amsterdamse binnenstad de meeste nieuwe gebouwen in een historiserende of traditionele stijl worden opgetrokken, spelen vier factoren, die overigens nauw met elkaar samenhangen, een belangrijke rol:

1. De zeventiende-eeuwse stedenbouwkundige structuur van de Amsterdamse binnenstad is een zo dominant gegeven dat er voor afwijkende architectuur nauwelijks plaats was. De historische verkaveling bleef bepalend voor de maatvoering van de meeste nieuwbouw. Pas na de tweede wereldoorlog wordt nieuwbouw qua maat en schaal te groot voor de zeventiende-eeuwse structuur.
2. Mede door de stedenbouwkundige structuur van de Amsterdamse binnenstad bleef ook een ander gegeven van belang: het voortduren van de ambachtelijke bouwtraditie. Het *Grachtenboek* van Caspar Philips diende daarbij als modellenboek.
3. Toen eenmaal vaststond dat het oude Amsterdam niet radicaal vervangen zou worden door een modern zakencentrum, kwam er ook een einde kwam aan de mogelijkheden voor de moderne architectuur. De toenemende invloed van ‘Heemschutters’ leidde tenslotte tot een grotere behoudzucht die ondermeer leidde tot de oprichting van behoudsorganisaties als de Bond Heemschut en de Vereniging Hendrick de Keyser. De herstelbeweging van de tweede helft van de twintigste eeuw, waarin particuliere organisaties als Stadsherstel en overheidsorganisaties als het Bureau Monumentenzorg zich met elkaar verbonden, vormde daarvan de bekroning. Deze heeft niet alleen de gebouwde omgeving gered, maar ook de woonfunctie van de binnenstad

¹² Vincent van Rossem. ‘Jongere Bouwkunst in de Amsterdamse binnenstad’. *Monumenten* (sept. 2001), p. 20-23.

¹³ Vincent van Rossem, ‘Moderne architectuur in de schaduw van het modernisme’, in: *KNOB-Bulletin*, jaargang 107, 2008, nummer 4, p. 138-146.

behouden. Monumentenbehoud en sociale aspecten gaan dus hand in hand. Ook daarin is Amsterdam, gezien vanuit een internationaal perspectief, uniek.¹⁴

Conclusies

De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat de wijze waarop men met de nominatie omgaat, ertoe leidt dat de aanwijzing geen operationele betekenis heeft voor het behoud en herstel van de binnenstad. Wij denken dat het mogelijk en noodzakelijk is dat de aanwijzing wel een reële betekenis heeft. Wij hebben hierboven een schets gegeven van de wijze waarop dat kan gebeuren. In zo'n beschrijving wordt begrijpelijk waarom er een plan is voor de herbouw van de Haringpikkerstoren en in welke traditie dat initiatief staat. In een dergelijk nominatiedossier vormt deze geen bedreiging voor de aanwijzing van de binnenstad op de Werelderfgoedlijst, maar sommige nieuwbouwplannen in en rondom de binnenstad wel. Pas dan kan de aanwijzing een zinvolle betekenis hebben voor de conservering van het gebied. Daarvoor is het nodig exact te beschrijven welke historische lagen het unieke karakter van de grachtengordel versterken en welke daar afbreuk aan doen, op een onafhankelijke en wetenschappelijke wijze, zonder de overduidelijke bedoeling het bestaande gemeentelijke beleid te willen legitimeren. Dat zal bij de Unesco zuiverder overkomen en dus de kans vergroten dat Amsterdam de zo gewilde erkenning als werelderfgoed verwerft. Want wij zijn uiteraard erg vóór de aanwijzing van de Amsterdamse binnenstad als werelderfgoed.

Walther Schoonenberg (secretaris van de VVAB)

Gerrit Vermeer (architectuurhistoricus van de UvA)

¹⁴ Zie: Anthony M. Tung, *Preserving the world's great cities. The destruction and renewal of the historic metropolis*, New York, 2001.